زنجیرەیەك گوتار لە بارەی ناسنامە (6-7) ئیدوارد سەعید

ئیشکالیەتی ناسنامە
عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا

یەکەمین کتێبی ئیدوارد سەعید لە ساڵی 1966 لە سەر ڕۆماننوسی (پۆڵۆنی) (جۆزێف کۆنراد 1857-1924) بوو، کۆنراد لە بری زمانی پۆڵۆنی و فڕەنسی بە زمانی سێیەمی، ئینگلیزی نوسیویەتی و لە ئەدەبی جیهانیدا تاکە ڕۆمانوسێکە ناوەڕۆك و شێوازی بە یەکەوە ڕێبکەن، هیچ کەسێك وەك ئەو نەیتوانیوە لە بارەی نامۆیی و پەڕگیرییەوە بنوسێ، هیچ کەسێك وەك ئەو لە نیگەرانی و مۆتەکە قوڵنەبێتەوە، هیچ کەسێك وەك ئەو سترێسی (stress) ناخی خۆی دەرنەبڕیوە، هەموو ئەوانەش بۆ ئەوە دەگەڕێنەوە، کە لە نێو زمانێکدا ژیاوە و بە زمانێکی دیکە نوسیویەتی! وەك چۆن ئیدوارد سەعید لە نێو زمانی عەرەبیدا ژیاوە و بە زمانی ئینگلیزی نوسیویەتی… لە کتێبی یادەوەرییەکانی بە ناونیشانی (لە دەرەوەی شوێن)دا دەڵێت: ناسنامەی من لە کۆمەڵێ شەپۆل و بزاڤی جۆراوجۆر پێکهاتووە، نەك کۆمەڵێ ڕەگەزی جێگیر و بنبەستوو.

ناوبانگی ئیدوارد سەعید لە کتێبی (ڕۆژهەڵاتناسی) ساڵی 1978 دەرکەوت، لەو کتێبەدا ڕۆژهەڵاتناسی بە ئیمپریالیزمەوە بەستۆتەوە، ئەو تێزە لە سەر ئەدەبی کۆلۆنیاڵی و ڕۆمانەکانی (جۆزێف کۆنراد) و میتۆدی بونیادگەری و کارەکانی (میشیل فوکۆ 1926-1984) و (ژاك دریدا 1930-2004) و هیتد، بونیاد نراوە. کتێبی ڕۆژهەڵاتناسی دیاردەی مێژوویی لە چوارچێوەی مێژووی پەیوەندییە مرۆییەکاندا شیدەکاتەوە، ئەو کتێبە کاریگەری زۆری لەسەر تیۆری ئەدەبی و ڕەخنەی ئەدەبی و زانستە مرۆییەکان دروست کرد.

ئیدوارد وەدیع سەعید لە 1ی نۆڤەمبەری 1935 لە شاری (قودس) لە دایکبووە و لە 25ی سێپتەمبەری 2003 بە نەخۆشی (لۆکیمیا - سرگان الدم) کۆچی دوایی کردووە، زۆتر وەك تیۆریستێکی ئەدەبی و ئەکادیمییەکی جیاواز ناسراوە، بەڵام پیانۆژەنێکی زۆر لێهاتووش بووە، هەڵگری ڕەگەزنامەی ئەمریکییە و بۆ ماوەی سی و هەشت ساڵ لە

زانکۆی کۆلۆمبیای وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا وانەی ئینگلیزی و ئەدەبی بەراوردکاری گوتوتەوە، یەکێك بووە لە دامەزرێنەرانی پۆست کۆڵۆنیالیزم، وەك چۆن یەکێك بووە لە سەرسەخترین بەرگریکارانی مافەکانی مرۆڤ و دۆزی گەلی فەڵەستینی… ئیدوارد سەعیدی چەپ و سیکولەر و مرۆڤدۆست و تازەگەر، زۆر رادیکاڵانە هاوسەنگی مرۆییانەی خۆی لەگەڵ سەردەم و دنیا و دنیای ئیسرائیل و ئیسرائیلییەکان راگرتبوو و هەموو دەسەڵاتە ستەمکارەکانی سەرکۆنە کردووە و خاوەنی پێشنیاری پرۆژەی پێکەوە ژیان لەگەڵ یەهودییەکان بوو… لە کتێبی (سیاسەتی چەکداماڵین-1994) دەڵێ تاکەی (هۆلۆکۆست) و (دژایەتیکردنی سامییەت) وەك بەرگریکردن لە ئیسرائیل بە کار دەهێنن؟ تاکەی چاوپۆشی لە هاواری منداڵانی (غەززە) دەکەن، کە هیچ پەیوەندییەکی بە قوربانییەکانی هۆلۆکۆستەوە نییە…

ئیدوارد سەعید ساڵی 1999 بە هاوبەشی لەگەڵ (دانێڵ باربنیۆم) تیپی ئۆرکسترای (دیوانی شەرقی و غەربی) دامەزراندووە، یەکێك بووە لە پیانۆژەنە زۆر بە ناوبانگەکان، هەر لەگەڵ ئەو هاوڕێیەی ساڵی 2001 گفتوگۆییەکیان لە بارەی موزیکاوە لە شێوەی کتێب بە چاپ گەیاندووە…

ناسنامەی فرە رەهەند و رۆشنبیری فرە رەهەند

ئیدوارد سەعید بڕوای بە ناسنامەی پەتی نییە، هەموو ناسنامەکان بە ئاوێتە و جۆراوجۆر و جیاواز دەبینێ، پێیوایە چەمکی ناسنامە نە جێگیرە و نە کۆتایی بۆ هەیە، بەڵکو بەردەوام لەگەڵ رەگەزەکانی رۆشنبیریی داهێنەرانە لە نوێبوونەوە دایە و هەمیشە دینامیکی دەکەوێتەوە.

ئیدوارد سەعید رۆشنبیرێکی رەخنەگرە و خۆی لە ئەویدیکەدا دەبینێتەوە و ئەویدیکە لە خۆیدا دەبینێتەوە، بۆ ئەوەی بکەوێتە سادەگۆیی و گۆڕانەوەی بۆش، بەڵام نە تاکخوازییەکەی بە تاک ناسنامەییەوە دەلکێنێ و نە گرتنەباوەشی ئەویدیکە لە خودی خۆی جیای دەکاتەوە، بەڵکو بەگرتنە باوەشی ئەوانیدیکە ناسنامەیەکی فرە رەهەند بۆ رۆشنبیری فرە رەهەند بە دەست دەهێنێ، پێیوایە ناسنامە هەڵگری بنەمایەکی رۆشنبیرییە، وەك هەر بنەمایەکی دیکەی رۆشنبیریی گوزارشت لە ویستی هێز دەکات، بەو مانایەش رۆشنبیر پێویستە خاوەنی ویست و ئاگایی بێت و رۆڵی رەخنەگر بگێڕێت.

کەواتە من کێم؟ من خۆم ناس ناکەم بۆ ئەوەی ون نەبم، من نیم/ من کێم…؟ هەموو ناسکردنێکی خود، ونبوونی خود و لە هەمان کاتدا رەتکردنەوەی خود دەگەیەنێت، لە ناسکردندا خود دەکەوێتە

ئابڵوقەدانەوە و دەخرێتە چوار دیواری زیندانەوە، ئەگەر گوتمان (ئەو کەسە ئیدوارد سەعیدە) کەواتە ناساندمان و ناسنامەکەمان دیاری کرد، بەو مانایەش بە بەندکردنی هەڵساین… ئیدوارد سەعید هەمیشە ئەو ناساندنانە رەتدەکاتەوە و مرۆڤ ناخاتە چوارچێوەیەکی دیاریکراو و کۆتاییئامێزەوە… لە (قاهیرە- میسر) خوێندوویەتی و زۆربەی قۆناغەکانی منداڵی خۆی لە (بەیروت- لوبنان) بەسەر بردووە، هەڵگری رەگەزنامەی ئەمریکییە، هەموو ئەو کۆچ و نامۆبوون و نائاشناییە چارەسەری نییە، وەك چۆن هەموو ئەو زانیارییانە ناسنامەی ئەو دیاری ناکەن، چونکە وەك لە یادەوەرییەکانیدا 1999 نوسیویەتی ئەو لە "دەرەوەی شوێن" ژیاوە… لەو قسانەوە دەمەوێ بڵێم پرسیاری من کێم، پرسیاری ناسنامە، پرسیاری ئینتیما ئەوەیە مرۆڤ هەمیشە بۆ ماناکانی بوونی خۆی بگەڕێت، مرۆڤ هەوڵی خۆ دۆزینەوەی بەردەوام بدات…

بیروڕاکانی ئیدوارد سەعید لە بارەی بیرکردنەوە و ناسنامەوە بە فیکرەی پۆست مۆدێرنەوە بەندە، بەو مانایەش راستە ناسنامە بە شوێنی لەدایکبوونەوە دەلکێ، بەڵام لە کۆتاییدا بە داهێنانی خاوەنەکەیەوە دەناسرێتەوە، نەك بۆ ماوەیی، ناسنامە پەیوەندی بە بەها مرۆییەکان و داهێنانەوە هەیە، نەك شوێنی لە دایکبوون و بۆماوەیی، ناسنامە ئینتیما نییە بۆ مێگەل، بەڵکو ئینتیمایە بۆ بەهاکانی جوانی و مرۆڤدۆستی و رۆشنبیری… پەڕگیری و مێگەل و گاران ناتوانێ سەرچاوەی شتی نوێ و داهێنان بێت.

مرۆڤی مۆدێرن، رۆشنبیری کۆزمۆپۆلیتی

نموونەی رۆشنبیری سەربەخۆ (ژان پۆڵ سارتەر 1905-1980)ە، کە وەهمەکانی ناسنامە توانای ئابڵوقەدانیان نەبووە، ئەو کەسەی لە ساڵی 1964 خەڵاتی نۆبلی رەتکردەوە، رۆشنبیری رەخنەگر ویستی گاڵان و پەڕگیری و ئاپۆڕە تێدەپەڕێنێ… ئیدوارد سەعید وەك سەرچاوەیەکی مەعریفی و رەمزی ئازادی و هیومانیزم تەماشای سارتەر دەکات!
زاراوەی رۆشنبیر لەلایەك لە زاراوەی رۆشنبیرییەوە سەرچاوە دەگرێ، لەلایەکی دیکە لە فیکرەوە دێت، بەو مانایەی بیرکردنەوە بە ئەرکی خۆیان دەزانن! ئەگەر ئەو دوو پێناسەیە رووییەکی رۆشنبیر دیاری بکات، ئەوە رووییەکی دیکەی رۆشنبیر وەك ئیدارد سەعید بڕوای پێیەتی لە رەخنەگرتن و گوتنی راستی و چاودێریکردنی دەسەڵات خۆی دەبینێتەوە، رووی دیاری رۆشنبیر بەرجەستەکردنی دەنگە جیاوازەکان و بەرگریکردنە لە بیروڕای جیاواز و ململانێکردنی دەسەڵات… ئیداورد سەعید کەشفکردنی حەقیقەت وەك ئەرکە هەرە پڕ بایەخەکەی رۆشنبیر

سەیر دەكات، بەڵام ئەمڕۆ كەشفكردنی حەقیقەتەكان ئەركێكە بە باشترین شێوە رۆژنامە و هۆیەكانی راگەیاندن دەستەبەری دەكەن، ئەمڕۆ میدیا و هۆیەكانی راگەیاند، كۆمەڵگا لە رووداوو هەواڵە وسبەلێكراوەكان ئاگادار دەكەنەوە و تیشك دەخەنە سەر شتە پەنهانەكان و ریسوا ئامێزەكانەوە, بەو مانایەش رۆشنبیر بە مانا تەقلیدییەكەی لە خەڵكێكی ئاسایی بەولاتر شتێكی دیكە نییە، یان رەنگە خەڵكی ئاسایی لەم بارەوە لە رۆشنبیر كەمتر نەزانن.

ئەمڕۆ ئەركی رۆشنبیر داهێنانی فیكرە، یان دانانی تیۆرە بۆ كاركردن، خۆشكردنی رێگایە بۆ گۆڕانكارییەكان، لە هەمان كاتدا هەنگاونانە بەرەو نادیار… هەموو ئەوانەی داهێنان و بەرهەمهێنانەوەی فیكر و فەلسەفە و خوێندنەوەی رەخنەگرانە بە كاری خۆیان دەزانن، هەموو ئەوانەی ناكەونە نێو شوێنكاتێكی دیاریكراو و سیستمێكی دیاریكراو و سنورەكان و شوێنكاتەكان دەبڕن و رێگایەك بۆ پرۆسیسەكردنی كردە و كاریگەرییەكانیان دەسازێنن… مرۆڤی مۆدێرنن! مرۆڤی مۆدێرن وەك ئەوەی خۆی دەناسێ و ئەویدیكەی جیاواز ناس دەكات، وەك ئەوەی بڕوای بە تازەگەری و هاوچەرخی خۆی هەیە، وەك ئەوەی ئەویدیكە تەنها لە سەر بنەمای مرۆڤایەتی ناس دەكات، دەشێ بە مرۆڤی كۆزمۆپۆلیتی ناوی بەرین… مرۆڤی كۆزمۆپۆلیتی مرۆڤێكە توانای دروستكردنی پەیوەندی لەگەڵ ئەویدیكەی جیاواز هەیە، مرۆڤی كۆزمۆپۆلیتی مرۆڤێكی كاریزمییە، كاریزمای مرۆڤی كۆزمۆپۆلیتی جۆرێكی دیكەیە لە كاریزما، كە لە بڕوابوونێكی قووڵ بە خودی خۆی و ئازادی و بڕوابوون بە ئەویدیكە جیاواز هەڵقوڵاوە، مرۆڤی كۆزمۆپۆلیتی، مرۆڤێكە هەموو رۆژێ نوێ دەبێتەوە، نە دابونەریت و نە یادەوەری و نە كەلەپور بۆ دواوەی راناكێشێ، مرۆڤی كۆزمۆپۆلیتی پێناسەیەكی دیكە بە رۆشنبیر دەبەخشێت، مرۆڤی كۆزمۆپۆلیتی، بە مانایەكی دیكە رۆشنبیرە، رۆشنبیرە بەو مانایەی بۆ خۆی رێگایەكی مرۆیانەی هەڵبژاردووە، مرۆڤێكە نە بڕوای بە رەگەزپەرستی هەیە، نە بە جێندەر، بڕوای بە جیاكاری سێكسی نییە، مرۆڤێكی كراوەیە، لەگەڵ هەمووان هەڵدەكات، ژیانێكی یەكسان بۆ هەمووان دەخوازێ، ئەوەش دەشێ پێناسەیەك بێت بۆ رۆشنبیری كۆزمۆپۆلیتی…

رەخنەی ئیداورد سەعید لە هەموو ئەو دەستەواژانەی ئەمڕۆ لە فەرهەنگی جیهانگەریی پێشكەش دەكرێن، لەوانەش ناسنامە رەخنەگرتنە لە مەیلی شەڕی قووڵ و فەندەمینتاڵ (fundamental) و وەستان بە دژی جیاوازی… بۆ نموونە ئەمڕۆ ناسنامە زۆتر مەسەلەیەكە دژبوونەوە دەخاتەوە، فیكرەی تاك ناسنامەیی دوژمنكارانە دەكەوێتە، بۆیە

ئیداورد سەعید دەڵێ من لەگەڵ فرە ناسنامەییدام، فرە میلۆدی، کۆمەڵێ دەنگی جیاوازی هاڕمۆنی، نەك بەرژەوەندی تاك لایەنانە، من پێویستم بە هەمووانە، زیاد لە ڕۆشنبیرییەك، زیاد لە مەعریفەیەك، زیاد لە ئاگاییەك، بە هەردوو مانای پۆزەتیف و نێگەتیفەکەیەوە… ئەمڕۆ هەموو ئەو ئامرازانەی بە دژی دیموکراسییەت و هەموو ئەو مانگرتنە درۆئامێزانە و بە پەراوێزکردنانە جگە لە فەرامۆشکردنی گەندەڵکاری و قەیرانی ئابووری و کۆمەڵایەتی شتێکی دیکە نیین.

ناسنامەی کۆزمۆپۆلیتی، ڕۆشنبیر دژەکار

ئەرکی ڕۆشنبیر لە بەرانبەر رەسەنایەتی و کۆنەپەرستی و باوەڕی جێگیر و دووبارە چەسپاندنی دابونەریت و فۆرمەلەکردنی مێژوو بە شێوەیەکی سادە… خستنەڕووی ئەلتەرناتیڤێکی دیکەی گۆڕانەوەیە، قبوڵکردنی فرەیی و خۆشەویستی و تەماشاکردنێکی دیکەی مێژووە بە دیدێکی جیاواز… جیاواز لە یادەوەری فەرمی و باوەڕی جێگیر و ناسنامەی نەتەوەیی…

تەماشاکردنی مێژوو، یادەوەری، دابونەریت، باوەڕی جێگیر… وەك ئاڕاستەکردنی ستراتیجییەتی دەسەڵات و وەك کۆڵەکەیەك لە کۆڵەکەکانی دەسەڵات… لەگەڵ هاتنی (نیتشە 1844-1900) گۆڕانی بەسەردا هات، بۆ نموونە بە کاربردنی رابردوو (هۆلۆکۆست) و تەوزیفکردنی بە سوودی دەسەڵات، پێمان دەڵێت هۆلۆکۆست تەنها کاتێك دەسەڵات پێویستی بێت، دەیخاتە روو! بە کارهێنانی ناسنامە و بۆیەکردنی بە سیاسەت، لەبری پێدانی مۆرکێکی ڕۆشنبیریی، پێمان دەڵێت ناسنامە لە دوژمنایەتی ئەویدیکەوە سەرچاوە دەگرێ، لە ململانێ لەگەڵ ئەویدیکەدا دێتە ئاراوە، بەبێ دژبوونەوەی ئەویدیکە، دەسەڵات بیر لە ناسنامە ناکاتەوە!

لەلایەکی دیکە بەشێکی زۆری ئەو قسەوباسە جیاوازانەی لە بارەی دادپەروەری و مافی مرۆڤ گفتوگۆی دەکەن و دەمەتەقێی لە بارەوە دەسازێنن، جگە لە دووبارە دابەشکردنەوەی بەرژەوەندییەکان و بەرگریکردن لە پابەندبوون بۆ دەسەڵات شتێکی دیکە نییە… بەڵام ئەوەی هەمیشە دەبێ دووبارە بکرێتەوە ئەوەیە، کە هیچ ئاشتییەك بێ یەکسانبوون بوونی نییە، هیچ قبوڵکردنێکی جیاوازی بێ خۆشەویستی بوونی نییە، ئەو بەها فیکرییە دەبێ ڕۆشنبیر هێزی پێببەخشێت و بیخاتە روو، بە مانایەکی دیکە ئەرکی ڕۆشنبیر بونیادنانی بوارێکە بۆ خۆشەویستی و پێکەوەژیان، لەبری شەڕ فرۆشتن بە یەکتری… کەواتە ناسنامەی تایبەت گۆڕانەوەیەکی تایبەت و رازیکەری لە پشتەوەیە،

ئەو گێڕانەوەیەی کە تۆ دەتوانی پەروەردەی بکەیت، دەبێ بە ناسنامەی تایبەتی تۆ، بەڵام هەرگیز نابێ گێڕانەوەی ئەویدیکە فەرامۆش بکەیت، بۆ ئەوەی جەخت لە گێڕانەوەی خۆت بکەیتەوە، بۆ ئەوەی گێڕانەوەی خۆت خۆش بوێت، پێویستت بە یارمەتی گێڕانەوەی ئەوانیدیکە هەیە، پێویستت بە خۆشەویستی ئەوانیدیکە هەیە، ئەوەش رووییەکی دیکەی ناسنامەیە، ناسنامەی کۆزمۆپۆلیتی کە هەموو رۆشنبیرییەکی مرۆیی و جیاوازییەکانی لەخۆ دەگرێت…

هەمیشە مەعریفە کرانەوە دروست دەکات و نەزانین داخران، هەمیشە خۆشەویستی قبوڵکردنی جیاوازییە، هەمیشە هەوڵدان بۆ مەعریفەی جیاواز گۆڕان دروست دەکات و پەڵگیری وەستان… توانای مرۆق بۆ سنورە، مرۆق بوونەوەرێکی نەگۆڕ نییە و بەردەوام لە گۆڕاندایە، مادام ئێمە بە دوای مرۆقایەتی و خۆشەویستی و ئازادییەوەین، بۆ دەبێ ناسنامە بکەینە هۆکاری دژ بە یەکبوونمان، رق لە یەکبوونمان، بۆ دەبێ ناسنامە بکەینە پەردەی لێکجیابوونەوەمان، بۆ دەبێ لەسەر باوەڕ بە گژ یەکدا بچینەوە، بۆ خۆمان بە باوەڕێکەوە دەبەستینەوە، بۆ خۆمان لە کونجی ناسنامەیەکەوە گۆشەگیر دەکەین، بۆ ئازادی و خۆشەویستی و پەیوەندی خۆمان بۆ دنیا بەیان ناکەین…

هەولێر 20/8/2017